

# Zeearenden in Nederland... reuzen in de ruimte of ontheemden in een cultuursteppe

Gerard Ouweneel

Met enig ceremonieel ontving het Wereld Natuur Fonds in juni 1996 de vergunning voor zijn zeearendenproject. Aan de afgifte door het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij was heel wat voorafgegaan. Onder andere op een in zomer 1995 gehouden workshop kwam naar voren dat het uitzettingsproject omstreken is en dat niet iedere bioloog en ecooloog overtuigd is van de noodzaak om via diereintuinvogels broedende Zeearenden in Nederland te krijgen. Maar het ministerie zocht voor de motieven van de promotors van het project die, nader ontleed, niet vrij lijken te zijn van politieke en emotionele beweegredenen.

17 maart 1996, namiddag. Twee vogelaars staan op de Zeedijk van Putten. Voor hen ligt de uitgestrektheid van de Beninger en Korendijksche Slikken langs het Haringvliet. Door de komst aan de overzijde van een rij windturbines in de Van Pallandpolder op Overflakkee is er niet langer een onbegrensde gezichtseinder. Op de lage oeververdediging rust een onvolwassen Zeearend. In de rug de Polder Zuidland met geheel door petrochemische industrie en Rijnmond-steden beheerste achtergrondcontouren. De vogel vliegt op, komt landinwaarts en draait boven de Polder Zuidland omhoog tot aan de rand van de sluibewolking. Dan emoties. Kort na elkaar voegen zich uit de ruimte nog twee Zeearenden bij de eerste. Het volgende kwartier laten de drie om elkaar heendraaiende en op elkaar duikende vogels een de beide vogelaars in vervoering brengend schouwspel zien. *'Dat dit kan in dit land...'* zegt een van hen. Dan glijden de arenden omhoog en ver van elkaar verwijderd af richting overkant Spuimond, naar de Korendijksche Slikken. Beide vogelaars hebben heel wat na te kaarten. Want afgezien van deze adrenaline verwekkende apotheose van een enerverende zeearendenwinter, is er de constatering dat dit inderdaad kan in dit land. Met op de achtergrond de contouren van de Rijnmond!

In de loop van de ruim zes maanden dat de maximaal zes Zeearenden in de noordelijke delta verbleven, namen ze geleidelijk aan het gehele gebied in bezit. Ze zwierven alleen, in duo of soms met drie tegelijk van de Biesbosch tot de Spuimond en tot ver het Krammer-Volkerak in. Ze moeten veel de Moerdijkbrug en Haringvlietbrug hebben gekruist en ze waren vaak te zien boven de Volkerakdam.

Een tafereel: op vrijdagmiddag 22 maart 16.00 uur. Over de Volkerakdam vanuit de Randstad een lange zeelandwaarts schuifelende forenzenfile. Op de belendende Hellegatsplaten vliegt een Zeearend op die, net boven lichtmasthoogte, de met auto's afgestampte Volkerakdam oversteeekt richting Ventjagersplaat. Daarbij hoogspanningsleidingen ontwijkend.

## Aanpassingsvermogen

De promotors van het project signaleren dat onvoldoende rust en ruimte de grootste problemen vormen voor het broeden van Zeearenden binnen onze grenzen. Geen opzienbarende vondst maar evenmin aspecten die men snel terzijde

legt. Met voorbeelden uit Noorwegen en de delta van de Wolga poogt men aan te tonen dat Zeearenden in staat zijn tot aanpassing aan mensen (Helmer et al 1994). Of de Noorwegen/Wolga-referentie voldoende is om in Nederland met Zeearenden aan de slag te gaan, is en blijft de vraag. Er zijn wel meer plaatsen waar men zich in de ogen wrijft. In aan de Kopacki Rit in Slavonië grenzende vissersdorpen hebben de bewoners de Zeearenden letterlijk om huis. Ze komen vis opscheppen uit overvolle kweekvijvers. Er wordt gebroed in de uitgestrekte en zeker voorjaar en 's zomers ondoordringbare vloedbossen van de splitsing Donau-Drau. In steden op het Japanse Hokkaido zijn Zeearenden en Stellers Zeearenden 's winters stadsvogels. Stellers Zeearenden broeden langs de verlaten kusten van de Zee van Ochotsk en Kamsjatka. Zeearenden broeden ook op Hokkaido. Maar wel in de uithoeken van het eiland, waarover pas recentelijk zekerheid ontstond.

Ook de overwinterende onvolwassen Zeearenden in de noordelijke delta lieten winter 1995/1996 ten opzichte van activiteiten van de mens enkele krasse staaltjes zien. Wel vanuit een basis van rust en ruimte: de Biesbosch, het Hollandsch Diep met zijn Sasseplaat en tussen Strijensas en Numansdorp ontoegankelijke noordoever, de wijde Hellegatsplaten en Ventjagersplaat met gegarandeerde rust, het geïsoleerde Tiengemeten en dan nog eens de Spuimond. Rondom uitgestrekte open landbouwpolders met winter 1995/1996 maandenlang nauwelijks activiteiten en als verbindende as het Hollandsch Diep met in het winterhalfjaar uitsluitend beroepsvaart en Haringvliet waarop schepen 's winters nagenoeg ontbreken. 's Zomers is dat wel anders. De initiatiefnemers denken het probleem van een bomvol Nederland versus de zeker tijdens het broedseizoen voor Zeearenden onontbeerlijke rust en ruimte op te lossen door te gaan werken met in gevangenschap geboren vogels, en deze uit te wennen door valkeniers. Daarbij speculerend op een van de Zeearend verwacht natuurlijk aanpassingsvermogen aan de bedrijvigheid van de mens. *'Hierdoor groeien ze op en wennen ze aan het moderne Nederlandse natuurlandschap. Een aanpassingsproces dat anders vele generaties in beslag zou nemen, wordt zo in één arendgeneratie verwezenlijkt,'* aldus W. Helmer (De Ruiter 1995).

## Haast

Waarom die haast om broedende Zeearenden in dit land te krijgen? Men is wél beducht dat binnen de grenzen losgelaten projectzeearenden stress opdoen, maar men is zelf niet vrij van stressige haast om met de vogels in Nederland aan de slag te gaan. Bij het doornemen van beide onderzoeksrapporten waarin de mogelijkheden voor herintroductie werden verkend, valt niet te ontkomen aan de indruk dat de studieresultaten bij voorbaat positief moesten uitpakken. Nadrukkelijk wordt steeds gesproken over 'herintroductie', zulks op grond van aannames dat de soort vroeger tot de Nederlandse broedavifauna behoorde, gelet op botvondsten en het vroegere natuurlijke karakter van Nederland als beboste, vis- en vogelrijke delta. Van bewijs van vroeger broeden, een van de maatstaven die de IUCN voor herintroductie stelt omdat anders sprake is van 'introductie' hetgeen de IUCN afwijst, is geen sprake. In zijn algemeenheid kunnen wij ons trouwens afvragen na hoeveel voorbije eeuwen er nog sprake is van 'herintroductie'. Ook aan andere IUCN-criteria\* meent men te kunnen voldoen. Waarbij overigens, hoe kan het anders, nog meer aannames de argumentatie moeten steunen.

Al eerder opperde de auteur dat in het kielzog van beloftevolle retoriek van aansprekende soorten die zich in de nieuwe Nederlandse natuur zouden gaan vestigen, de promotors snel resultaat willen zien (Ouweneel 1992). In dit land is grond immers een schaars goed en wie een aanzienlijke oppervlakte van dit schaarse artikel weet los te krijgen om met nieuwe natuur aan de gang te gaan, betreedt de politieke arena. Zie Zeeuwsch-Vlaanderen voorjaar 1996. Dus zijn resultaten vereist. Grote vindrijkheid is niet nodig om in te zien dat belangengroepen het reilen en zeilen van de geprofeteerde nieuwe natuur op de afgestane gronden met argusogen zullen volgen. En geloof maar dat indien de mondiale voedselschaarste prijzen van landbouwproducten gaat opdrijven, de drang zal toenemen om de zo lang ten behoeve van nieuwe natuur in een parkeerbaan gezette gronden weer in te zetten voor agrarische activiteiten. Bij aanhoren van steeds alarmerender FAO-berichten over krimpende voedselvoorraden, is het trouwens toch afwachten of die 200.000 bunders ex-landbouwgrond inderdaad voor nieuwe natuur beschikbaar gaan komen. Vandaar die haast?

■ G.L. Ouweneel, Lijster 17, 3299 BT Maasdam.

## LITTERATUUR:

- Helmer, W., A. Wittgen & A. Blok (1994): De Zeearend, broedvogel in Nederland. Ecologie en psychologie van een herintroductie. Studie in opdracht van Wereld Natuur Fonds. Uitgave Stichting Ark, Laag-Keppel.
- Helmer, W. & A. Wittgen (1994): De Zeearend, broedvogel in Nederland. Achtergrondinformatie bij de eventuele herintroductie van de Zeearend als broedvogel in Nederland. Studie in opdracht van Wereld Natuur Fonds. Uitgave Stichting Ark, Laag Keppel.
- Ouweneel, G. L. (1992): Wel of geen (her)introducties? Het Vogeljaar 40: 220-222.
- Ruiter, F.G. de (1996): Een reus boven de ruimte. NRC-Handelsblad 15 februari 1996.
- Ruiter, F.G. de (1996): Ecoducten tussen bloempotten. NRC-Handelsblad 11 april 1996.
- Scott, B. & W. Dickson (1996): Of eagles and kites, ospreys and pelicans. British Birds 89: 152-153.
- Wanders, E. (1995): De Zeearend, eigen keus of opgedrongen? De Levende Natuur 96: 106-107.

## Vogelbescherming

De Zeearend haalt men dus hier als symbool vóór nieuwe natuur waaraan men nog maar net is begonnen (De Ruiter 1996). Hevig roeren de promotors de trom met de symboolfunctie: 'er kan een belangrijke wervende kracht van uitgaan, een ideale soort om als ambassadeur voor natuurontwikkeling te dienen. Omdat mensen zich nu eenmaal makkelijker met Bevers en arenden identificeren dan met plankton, komen vraagstukken rond waterkwaliteit, ruimtegebrek en voedselaanbod op die manier dichterbij huis', zo lezen we in het NRC-Handelsblad van 15 februari 1996. En verder: 'De ruimte ontstaat dan wanneer rond de wetlands 200.000 bunders landbouwgrond in natuurgebied verandert, vindt zo haar symbol in de arend, die door zijn leefwijze en actieradius deze gebieden zichtbaar met elkaar verbindt ....'. Welnu, de auteur heeft een ander idee over arenden en nog een stel adembemennende wezens als symbolen. Namelijk als symbolen voor een natuur die daarmee aangeeft nog zodanig in evenwicht te zijn dat deze wezens er kunnen leven en zich voortplanten. Dat is wat anders dan symbolen van een natuur waarvan men aanneemt dat die er gaat komen.

Maar goed, wellicht zijn dus de te (her)introduceren Zeearenden pionnen in een politiek spel. Dat is wel wennen. Jammer en ook kortzichtig is het dat Vogelbescherming naliet bij voorbaat een publiekelijk standpunt in te nemen. Want andere lieden die met spectaculaire (her)introductieplannen rondlopen, zal het niet zijn ontgaan dat de vergunning langs het randje van de IUCN-maatstaven gaat. Zodat het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij nog wat te wachten staat, waarbij hetgeen zich afspeelt buiten de grenzen inzicht verruimend is (Scott & Dickson 1996).

In ieder geval nam een stafmedewerker van Vogelbescherming wél een duidelijk standpunt in (Wanders 1995). Zijn bijdrage trof velen door zijn zuivere benadering en formulering. Jammer dat die kritische reactie op het zeearendenproject niet was gevoegd bij het verhaal in het landelijke avondblad. Zodat lezers kennis hadden kunnen nemen van het feit dat er aan de zeearendenintroductie nog wat andere aspecten zijn verbonden.

Of het project al dan geen onverantwoordelijke bellenblazerij zal zijn, moet nog blijken. Het Wereld Natuur Fonds zij vooral veel wijsheid toegewenst.